

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و

نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه

متعلق به دانشگاه رازی است

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه الهیات

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته‌ی الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه:

تأثیر جنسیت و موقعیت اجتماعی افراد در کیفیت اجرای مجازات‌ها

استاد راهنما:

دکتر خدیجه مرادی

نگارش:

ناهید امرایی

بهار ۱۳۹۶

چکیده

بر اساس دیدگاه فقهای امامیه، بر مبنای جنسیت زن و مرد بودن در اجرای مجازاتهای حدود، قصاص، دیه و تعزیرات تفاوت‌هایی وجود دارد. قانونگذار ایران، به تبعیت از دیدگاه فقهای امامیه به این تفاوت‌ها تصریح نموده است. فقهای اسلامی، اعمال این تفاوت‌ها را به منزله‌ی تبعیض و برتری یک جنس بر جنس دیگر نمی‌دانند. لیکن، مبنای تمایز مجازات‌های زن و مرد را منحصر در تفاوت خلقت زن و مرد و تکالیف و وظایفی می‌دانند که بر عهده‌ی مرد قرار داده شده است. اما بدیهی است، برخی احکام جزایی متفاوت بین زن و مرد، با ملاحظه ((علل منصوص)) در احکام و ((مقتضیات زمان و مکان)) متناسب با نیاز جامعه اسلامی، قابلیت اصلاح و بازنگری دارد، اما این اصلاح و بازنگری می‌بایست با ملاحظه سایر احکام موجود در سیستم حقوقی و جزایی اسلامی صورت پذیرد.

موقعیت اجتماعی نیز از مواردی است که موجب تفاوت در مجازات افراد می‌شود. قانونگذار ایران میزان مجازات این افراد در موارد تخلف در موقعیت شغلی خود را طی مواد قانونی متفاوتی مقرر نموده است. راهکاری که قانونگذار در صورت تخلف افرادی که به اقتضای قرار گرفتن در یک موقعیت اجتماعی و شغلی مرتکب می‌شوند، تشدید در مجازات آنان و حتی انفصال از خدمت می‌باشد؛ که امری بازدارنده برای ارتکاب این افراد به جرم و عدم سوء استفاده از موقعیت شغلی خود می‌باشد.

از اهداف مهم این رساله ضمن پرداختن به مسئله جنسیت و تأثیر آن بر کیفیت اجرای مجازات‌ها از دیدگاه فقهای امامیه و قانونگذار، تبیین مصادیق تفاوت در مجازات‌ها و فلسفه‌ی آنها، تحلیل و بررسی عادلانه یا غیر عادلانه بودن این تفاوت‌ها و همچنین تبیین جایگاه موقعیت اجتماعی و شغلی افراد بر اجرای مجازات‌ها و پرداختن به موارد تخفیف و تشدید در مجازات‌ها می‌باشد.

واژگان کلیدی: جنسیت، موقعیت اجتماعی، جرم، اجرای مجازات، تخفیف و تشدید مجازات، تبعیض

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول
۲	مبحث اول - جنسیت.....
۲	گفتار اول - مفهوم جنسیت.....
۲	الف- معنای لغوی جنسیت.....
۲	ب- معنای اصطلاحی جنسیت.....
۳	گفتار دوم- اقسام جنسیت.....
۴	مبحث دوم- موقعیت اجتماعی.....
۴	گفتار اول - مفهوم موقعیت اجتماعی.....
۴	الف- معنای لغوی موقعیت اجتماعی.....
۴	ب- معنای اصطلاحی موقعیت اجتماعی.....
۵	گفتار دوم- اقسام موقعیت اجتماعی.....
۵	الف- موقعیت انتسابی.....
۶	ب- موقعیت اکتسابی.....
۶	مبحث چهارم - مجازات.....
۷	گفتار اول - مفهوم مجازات.....
۷	الف- معنای لغوی مجازات.....
۷	ب- معنای اصطلاحی مجازات.....
۸	گفتار دوم- اقسام مجازاتها.....
۱۰	۱- حدود.....
۱۰	گفتار اول- مفهوم حدود.....
۱۰	الف- معنای لغوی حد.....
۱۰	ب- معنای اصطلاحی حد.....
۱۲	گفتار دوم- اقسام حدود.....
۱۲	الف- حد زنا.....
۱۳	ب - لواط.....
۱۴	ج- تفخیز.....
۱۴	د- مساحقه.....
۱۴	ذ - قیادت.....
۱۵	ر- قذف.....
۱۵	ن- شرب مُسکر.....
۱۶	و- سرقت.....
۱۷	ه - ارتداد.....

۱۷.....	ی - محاربه.....
۱۸.....	۲- قصاص.....
۱۸.....	گفتار اول - مفهوم قصاص.....
۱۸.....	الف - معنای لغوی قصاص.....
۱۸.....	ب- معنای اصطلاحی قصاص.....
۱۹.....	گفتار دوم - اقسام قصاص.....
۱۹.....	الف - قصاص نفس.....
۱۹.....	ب- قصاص عضو.....
۱۹.....	۳- دیات.....
۱۹.....	گفتار اول - مفهوم دیه.....
۱۹.....	الف - معنای لغوی دیه.....
۲۰.....	ب- معنای اصطلاحی دیه.....
۲۰.....	گفتار دوم - مبانی مشروعیت دیه.....
۲۱.....	۴- تعزیرات.....
۲۱.....	گفتار اول - مفهوم تعزیر.....
۲۱.....	الف - معنای لغوی تعزیر.....
۲۱.....	ب- معنای اصطلاحی تعزیر.....
۲۲.....	۵- مجازات‌های بازدارنده.....

فصل دوم : تأثیر جنسیت بر کیفیت اجرای مجازات‌ها

۲۵.....	مبحث اول - تأثیر جنسیت بر کیفیت اجرای حدود.....
۲۶.....	گفتار اول - تأثیر جنسیت بر حد زنا.....
۲۶.....	الف - زناى به عنف.....
۲۸.....	ب- زنا با زن پدر.....
۲۹.....	ج- زنا با نابالغ.....
۳۱.....	د- زناى متأهل.....
۳۳.....	گفتار دوم - حدّ همجنس بازى.....
۳۳.....	الف - لواط.....
۳۴.....	ب- مساحقه.....
۳۶.....	گفتار سوم - حدّ قوادى.....
۳۷.....	گفتار چهارم - حدّ رجم و جلد.....
۴۰.....	گفتار پنجم - حدّ ارتداد.....
۴۱.....	الف - مرتد فطرى.....
۴۱.....	ب- مرتد ملى.....
۴۳.....	ج- ادله وجوب قتل مرتد.....

- گفتار ششم- حدّ قذف و شرب خمر..... ۴۴
- الف- مجازات قاذف در قرآن و روایات..... ۴۴
- ب- کیفیت اجرای مجازات قذف بین مرد و زن..... ۴۴
- ج- مجازات شارب خمر..... ۴۶
- د- کیفیت اجرای مجازات شرب خمر بین مرد و زن..... ۴۶
- گفتار هفتم- حد سرقت..... ۴۶
- الف- بررسی مجازات سرقت والدین از فرزند..... ۴۷
- ۱- بیان دیدگاه مشهور فقها در باب سرقت والدین از فرزند..... ۴۷
- ۱-۱- ادله و مستندات مشهور مبنی بر سقوط حد از پدر سارق..... ۴۹
- ۱-۱-۱- استناد به حدیث مشهور نبوی ((أنت و مالک لأبیک))..... ۴۹
- ۱-۱-۲- تمسک به قیاس اولویت..... ۴۹
- ۱-۱-۳- استدلال به وجود اجماع..... ۴۹
- ۱-۱-۴- نبود ایجاد شبهه نسبت به مادر..... ۵۰
- ۱-۲- نقد ادله مشهور از دیدگاه مخالفین..... ۵۰
- ۱-۲-۱- نقد حدیث مشهور نبوی أنت و مالک لأبیک..... ۵۰
- ۱-۲-۲- نقد تمسک به قیاس اولویت..... ۵۱
- ۱-۲-۳- نقد استدلال به وجود اجماع..... ۵۲
- ۱-۲-۴- نقد نبود ایجاد شبهه نسبت به مادر..... ۵۲
- ۲- بیان دیدگاه قول مخالف مشهور مبنی بر استثنای حد سرقت مادر..... ۵۲
- ۲-۱- بررسی ادله‌ی قائلین به استثنای مادر از عموم آیه سرقت..... ۵۳
- ۲-۱-۱- اشتراک پدر و مادر در عنوان آب..... ۵۳
- ۲-۱-۲- استدلال به مذاق شرع..... ۵۴
- ۲-۱-۳- استدلال به قاعده‌ی درء(ادراء الحدود بالشبهات)..... ۵۴
- ۲-۱-۴- تنقیح مناط و الغای خصوصیت از پدر..... ۵۵
- مبحث دوم: تأثیر جنسیت بر کیفیت اجرای قصاص..... ۵۷
- گفتار اول- مبانی قرآنی قصاص..... ۵۷
- گفتار دوم- مبانی روایی قصاص..... ۵۸
- الف- روایت علی بن ابراهیم..... ۵۸
- ب- روایت ابن بکیر..... ۵۹
- گفتار سوم - جنسیت و قصاص نفس..... ۵۹
- الف- تأثیر جنسیت بر کیفیت اجرای قصاص نفس..... ۶۰
- ۱- تأثیر جنسیت مقتول..... ۶۰
- ۱-۱- قتل زن توسط مرد..... ۶۰
- ۱-۱-۱- آیات قرآن..... ۶۰
- ۱-۱-۲- روایات..... ۶۲
- ۱-۲- قتل مرد توسط زن..... ۶۵

- ۲- معافیت از قصاص..... ۶۶
- الف- قتل فرزند توسط پدر..... ۶۶
- ۱- دیدگاه قائلین به قصاص مادر مرتکب قتل فرزند..... ۶۷
- ۱-۱- ادله قائلین به قصاص مادر مرتکب قتل فرزند..... ۶۷
- ۱-۱-۱- اجماع و عدم خلاف..... ۶۷
- ۱-۱-۲- آیات..... ۶۸
- ۱-۱-۳- روایات..... ۶۹
- ۲- دیدگاه پیروان عدم قصاص مادر..... ۶۹
- ۱-۲- ادله فقها مبنی بر عدم قصاص مادر مرتکب قتل فرزند..... ۷۰
- ۱-۲-۱- آیات وجوب احسان بر والدین..... ۷۰
- ۱-۲-۲- روایات لایقادی..... ۷۰
- ۱-۲-۳- تقریر..... ۷۱
- ۱-۲-۴- تنقیح مناط و الغاء خصوصیت..... ۷۱
- ۱-۲-۵- قاعده‌ی درء و احتیاط در دماء..... ۷۱
- ب- قتل در فراش..... ۷۲
- ۱- دیدگاه فقهای اسلامی در باب قتل در فراش..... ۷۳
- ۲- ادله‌ی مبنی بر جواز قتل در فراش..... ۷۴
- ۱-۲- روایات..... ۷۴
- ۲-۲- آراء فقها..... ۷۶
- ۳- حکمت حکم قتل در فراش از منظر فقها..... ۷۸
- ۱-۳- تهییج و تحریک روحی..... ۷۸
- ۲-۳- دفاع مشروع از عرض و ناموس..... ۷۹
- ۳-۳- اجرای حد الهی..... ۷۹
- ۴-۳- مهدورالدم بودن زانی و زانیه..... ۷۹
- گفتار چهارم- جنسیت و قصاص مادون نفس..... ۸۰
- الف- کیفیت اجرای قصاص در جراحات بین مرد و زن..... ۸۱
- ۱- جنایت بر زن توسط مرد..... ۸۲
- ۲- جنایت بر مرد توسط زن..... ۸۳
- مبحث سوم- دیه..... ۸۴
- گفتار اول- بررسی دیدگاه فقهای اسلامی نسبت به دیه مرد و زن..... ۸۵
- گفتار دوم- ادله‌ی قائلین به نصف بودن دیه زن..... ۸۶
- الف- آیات قرآن کریم..... ۸۶
- ب- روایات..... ۸۷
- گفتار سوم- ادله‌ی قائلین به تساوی دیه مرد و زن..... ۸۸
- الف- اطلاق ادله آیات قرآن کریم..... ۸۸
- ب- روایات..... ۸۸

- گفتار چهارم- حکمت متفاوت بودن دیه مرد و زن..... ۸۹
- الف- تأثیر مرد در وضعیت اقتصادی خانواده..... ۸۹
- ب- قول به پایین تر بودن ارزش زن..... ۹۰
- گفتار پنجم- جنسیت و دیه اعضاء و جراحات..... ۹۱
- الف- بررسی میزان دیه زن و مرد در جراحات..... ۹۱
- ب- بررسی دیدگاه فقها در خصوص تنصیف دیه زن در جراحات..... ۹۱
- ۱- دیدگاه مشهور فقها..... ۹۲
- ۲- دیدگاه برخی از قدما و متأخرین..... ۹۳
- مبحث چهارم- تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده..... ۹۵

فصل سوم : تأثیر موقعیت اجتماعی افراد بر کیفیت اجرای مجازات‌ها

- مبحث اول- جرایم منجر به قتل و صدمات جسمانی..... ۹۸
- الف- سقط جنین توسط پزشکان..... ۹۸
- ب- قتل و صدمات ناشی از اعمال جراحی توسط پزشکان..... ۱۰۲
- ۱- مسئولیت پزشک غیر ماهر..... ۱۰۲
- ۲- مسئولیت خطای پزشکی..... ۱۰۳
- ۳- مسئولیت پزشک حاذق..... ۱۰۴
- ۱-۳- نظریه‌ی مشهور مبتنی بر مسئولیت غیر تقصیر..... ۱۰۴
- ۱-۳-۱- قاعده اتلاف..... ۱۰۴
- ۲-۳-۱- قاعده تسبیب..... ۱۰۵
- ۳-۳-۱- قاعده‌ی لاضرر..... ۱۰۵
- ۲-۳- نظریه‌ی مسئولیت مبتنی بر تقصیر..... ۱۰۶
- ۱-۳-۲- اصل براءت..... ۱۰۶
- ۲-۳-۲- اذن بیمار به معالجه..... ۱۰۶
- ج- قتل و صدمات جسمانی وارده از سوی روحانیون..... ۱۰۷
- مبحث دوم- افشای اسرار..... ۱۰۸
- گفتار اول- مبانی شرعی عدم افشای اسرار..... ۱۰۸
- الف- کتاب..... ۱۰۸
- ب- سنت..... ۱۰۹
- ج- اندیشه‌ی فقهی..... ۱۰۹
- گفتار دوم- بررسی مجازات افشای اسرار به اقتضای موقعیت شغلی افراد..... ۱۱۰
- الف- افشای اسرار بیمار توسط پزشک..... ۱۱۰
- ب- افشای اسرار محرمانه مملکتی توسط نظامیان..... ۱۱۲
- ج- افشای مراسلات، مخبرات، یا مکالمات تلفنی توسط سایر کارکنان دولتی..... ۱۱۴
- مبحث سوم- ارتشاء..... ۱۱۵

- گفتار اول - مفهوم رشوه از دیدگاه فقها و حقوقدانان..... ۱۱۵
- گفتار دوم - ادله‌ی حرمت رشوه..... ۱۱۷
- الف - آیات قرآن کریم..... ۱۱۸
- ب - روایات..... ۱۱۸
- ج - اجماع مسلمین..... ۱۱۸
- د - عقل..... ۱۱۸
- گفتار سوم - بررسی مجازات جرم ارتشاء به اقتضای موقعیت اجتماعی افراد..... ۱۱۹
- الف - اخذ رشوه‌ی قضات جهت صدور حکم به نفع راشی..... ۱۲۱
- ب - اخذ رشوه از سوی نظامیان..... ۱۲۳
- ج - اخذ رشوه از سوی پزشک و پزشکی قانونی برای دادن گواهی خلاف واقع..... ۱۲۵
- مبحث چهارم - سرقت..... ۱۲۶
- گفتار اول - سرقت نظامیان..... ۱۲۷
- گفتار دوم - خریداری اموال مسروقه..... ۱۲۸
- الف - شروط لازم برای تحقق جرم مداخله در سرقت..... ۱۲۹
- ۱- ارتکاب قبلی سرقت از سوی شخصی غیر از سارق..... ۱۲۹
- ۲- مسروقه بودن اموال موضوع جرم..... ۱۳۱
- مبحث پنجم - جعل اسناد و مدارک..... ۱۳۲
- گفتار اول - مفهوم جعل..... ۱۳۲
- گفتار دوم - مجازات جاعلان اسناد بنابر موقعیت اجتماعی آنها..... ۱۳۳
- مبحث ششم - مجازات سلب حقوق و آزادی مردم توسط مسئولان دولتی..... ۱۳۴
- مبحث هفتم - جرم توهین..... ۱۳۵
- گفتار اول - مفهوم و اقسام توهین..... ۱۳۶
- الف - معنای لغوی و اصطلاحی توهین..... ۱۳۶
- ب - اقسام توهین..... ۱۳۷
- ۱- توهین ساده..... ۱۳۷
- ۲- توهین مشدد..... ۱۳۷
- نتیجه گیری..... ۱۴۰

۱۴۴ منابع و مآخذ.....

بر اساس دین اسلام و بنابر فرموده‌های پیامبر (ص) و ائمه اطهار علیهم السلام، اصل مسلم در آیات قرآن کریم و روایات معتبری که از پیامبر (ص) وارد شده است، عمدتاً به زن به عنوان یک انسان کامل که با مرد از یک منشأ آفریده شده و مکمل یکدیگر هستند یاد شده است و از لحاظ کرامت انسانی و رسیدن به مقامات عالی معنوی و کسب فضایل انسانی و تحمل تکلیف و مسئولیت و توانایی اعمال مدیریت و تدبیر همانند مرد از او سخن به میان آمده است که برای نمونه می‌توان به آیات ۱ و ۲ سوره نساء، ۳۵ سوره احزاب، ۱۹ تا ۲۳ اعراف، ۲۰ تا ۴۴ سوره نمل، ۱ سوره نور، ۳۸ سوره مائده و نظایر آن اشاره کرد. البته در برخی از آیات قرآنی نیز تعبیراتی وجود دارد که ظهور در برتری مرد نسبت به زن در برخی از حقوق و وظایف دارد از جمله می‌توان به آیه ۲۲۸ سوره بقره اشاره کرد.

امروزه یکی از مسائل مهم و مورد توجه همگان، مسأله‌ی حفظ و رعایت حقوق زنان و مراعات تساوی حقوق زن و مرد و عدم تبعیض بر اساس جنسیت است. این احساس، مخصوصاً در بین بسیاری از زنها وجود دارد که در طول تاریخ، به زنان که بخش مهمی از جامعه انسانی را تشکیل می‌دهند، ستم واقع شده است و بسیاری از حقوق و شئون انسانی آنها رعایت نشده، و طبق عادات و رسوم و اعتقادات و قوانین و مقررات در مورد آنان تبعیض ناروا اعمال شده است محسوس تر می‌باشد. در دین اسلام، زن از جایگاه والایی در جامعه برخوردار است و نقش مهمی در رشد و تعالی جامعه به عهده دارد. اما با این وجود در نظام حقوقی اسلام، به خصوص در بخش فقه جزایی، تفاوت‌هایی در نحوه‌ی قانونگذاری نسبت به زنان مشاهده می‌شود. بدین معنا که در اعمال مجازات برخی از جرایم، جنسیت تأثیر دارد. به تعبیر دیگر مجازات بر اساس زن بودن یا مرد بودن متغیر است، هر چند در بعضی از جرایم فرقی بین زن و مرد در اعمال مجازاتها وجود ندارد. همچنین در حقوق کیفری اسلام، قانون مجازات اسلامی و در قانون‌گذاری مقررات کیفری، تفاوت‌هایی بین زن و مرد در اعمال مجازات دیده می‌شود. یکی از اشکالات مهمی که بر قوانین اسلامی و احکام کیفری آن گرفته شده، همین نابرابری در اعمال مجازاتها می‌باشد. مبنی بر این که چرا باید در اعمال مجازاتها بین زن و مرد تفاوت باشد؟ آیا این تفاوت بین زن و مرد عادلانه است؟ و این که مفهوم این تفاوتها در دین اسلام در مجازات زن و مرد به معنی برتری مرد بر زن و ارزش بیش تر مرد بر زن نیست؟ اگر اصل بر برابری افراد است این تفاوتها چه حکمتی دارد؟ و سؤالات دیگری از این قبیل که همواره در مورد آنها بحث می‌شود. البته در پاسخ به این سؤالات نظراتی از سوی فقها و صاحب نظران ارائه شده است و علت این تمایزات را تفاوت در ساختار

طبیعی خلقت زن و مرد قلمداد نموده‌اند و ملاحظه همین تفاوت‌ها و سایر جهات باعث شده‌اند که تکالیف و حقوق متفاوتی برای آنها قانونگذاری شود. که اعمال مجازاتهای متفاوت نیز نشأت گرفته از این امر می‌باشد. اما بدیهی است که این امر (تفاوت در ساختار طبیعی خلقت زن و مرد) علت قانع کننده‌ای در جهت رفع ابهام نسبت به این نابرابری‌ها نمی‌باشد و باید دلیل قابل قبول‌تری از جانب صاحب نظران ارائه گردد. جنسیت به تنهایی عامل تفاوت در مجازات افراد نمی‌باشد، لیکن گاهی فرد به اقتضای قرار گرفتن در یک موقعیت اجتماعی مهم، مثل اشتغال در مشاغل قضاوت، پزشکی.... مرتکب جرمی می‌گردد که قانونگذار برای اینگونه افراد در مقایسه با عامه مردم مجازاتهای متفاوتی قرار داده است و علت تفاوت در مجازات این گونه افراد را می‌توان، حساسیت و اهمیت این مشاغل و مناصب در جامعه دانست. همچنین در مواردی ارتکاب جرم علیه برخی از افراد خاص (مقام رهبری، رئیس جمهور...) به دلیل مقام و موقعیت آنان سبب تشدید در مجازات مرتکب می‌شود مانند زمانی که یک فرد عادی مرتکب جرمی علیه یک مقام دولتی می‌شود که قانونگذار در این موارد برای حفظ مقام و موقعیت این افراد مرتکب جرم علیه این افراد را به مجازاتی مضاعف محکوم نموده است. در این رساله سعی بر این است که به طور خاص، مسأله جنسیت و تأثیر آن بر کیفیت اجرای مجازات زن و مرد و عادلانه یا غیر عادلانه بودن این تفاوتها را مورد بررسی قرار دهیم و همچنین نقش موقعیت اجتماعی و شغلی افراد در تخفیف و تشدید مجازاتها بیان شود.

این پژوهش با عنوان تأثیر جنسیت و موقعیت اجتماعی افراد در کیفیت اجرای مجازاتها در فقه و حقوق اسلامی، تدوین یافته و مباحث مربوط به آن در سه فصل تهیه و تنظیم گردیده است. فصل اول به شناخت مفاهیم اختصاص دارد که مشتمل بر چهار مبحث می‌باشد. مبحث اول آن در مورد جنسیت است که از دو گفتار تشکیل شده که در آنها به مفهوم جنسیت، اقسام جنسیت پرداخته شده است. در مبحث دوم به موضوع موقعیت اجتماعی پرداخته شده که مشتمل بر سه گفتار است که به ترتیب مفهوم موقعیت اجتماعی، اقسام موقعیت اجتماعی و ملاک‌های تعیین کننده موقعیت اجتماعی را بیان نموده‌ایم. در مبحث سوم به بحث جرم پرداخته شده و در دو گفتار مفهوم جرم و ارکان جرم تبیین گردیده، و در مبحث چهارم مجازاتها را بر شمرده و در دو گفتار به ترتیب به مفهوم مجازات و همچنین اقسام مجازاتها پرداخته‌ایم. در فصل دوم از این پژوهش، به تأثیر جنسیت بر کیفیت اجرای مجازاتها پرداخته‌ایم که شامل چهار مبحث است. مبحث اول را به بیان تأثیر جنسیت بر کیفیت اجرای حدود اختصاص داده‌ایم، که این مبحث مشتمل بر هفت گفتار است، که در ذیل این گفتارها به ترتیب به تأثیر جنسیت بر اقسام حدّ زنا، حدّ همجنس بازی، حدّ قوادی، حدّ رجم و

جلد، حد ارتداد، حد قذف و شرب خمر، حد سرقت پرداخته‌ایم. در مبحث دوم تأثیر جنسیت بر کیفیت اجرای قصاص را مورد بررسی قرار داده‌ایم که شامل چهار گفتار تبیین مبانی قرآنی قصاص، مبانی روایی قصاص، جنسیت و قصاص نفس، جنسیت و قصاص مادون نفس می‌شود. مبحث سوم را به دیه اختصاص داده‌ایم که مشتمل بر پنج گفتار است که در ذیل گفتارها به ترتیب به تفاوت دیه زن و مرد، ادله قائلین به نصف بودن دیه زن، ادله قائلین به تساوی دیه زن و مرد، حکمت متفاوت بودن دیه زن و مرد و در نهایت به جنسیت و دیه اعضا و جراحات پرداخته‌ایم. در مبحث چهارم نیز به طور کلی به بحث تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده به طور کلی پرداخته شده است. در فصل سوم نیز به تأثیر موقعیت اجتماعی افراد بر کیفیت اجرای مجازاتها در هفت مبحث پرداخته شده است؛ در مبحث اول که آن را به جرایم منجر به قتل و صدمات جسمانی اختصاص داده‌ایم؛ شامل یک گفتار است و در ذیل آن به بررسی تأثیر موقعیت اجتماعی بر میزان مسئولیت کیفری افراد در صورت قتل و صدمه جسمانی پرداخته شده است. مبحث دوم هم به جرم افشای اسرار اختصاص داده شده است که شامل دو گفتار می‌باشد و در ذیل هر گفتار به ترتیب به بیان مبانی شرعی عدم افشای اسرار و بررسی مجازات افشای اسرار به اقتضای موقعیت شغلی افراد پرداخته شده است. در مبحث سوم هم جرم ارتشاء را بیان نموده‌ایم؛ که شامل سه گفتار است و در ذیل هر گفتار به ترتیب به مفهوم رشوه از دیدگاه فقها و حقوقدانان، ادله‌ی حرمت رشوه و بررسی مجازات جرم ارتشاء به اقتضای موقعیت اجتماعی افراد پرداخته‌ایم. در مبحث چهارم بحث سرقت را بیان شده است؛ که شامل دو گفتار می‌باشد و در گفتار اول به سرقت نظامیان و در گفتار دوم به جرم خریداری اموال مسروقه پرداخته‌ایم. در مبحث پنجم جرم جعل اسناد و مدارک را تشریح نموده و در دو گفتار به مفهوم جعل و مجازات جاعلان بنا بر موقعیت اجتماعی آنها پرداخته‌ایم. در مبحث ششم و هفتم نیز به ترتیب به مجازات سلب حقوق و آزادی مردم توسط مسئولان دولتی و جرم توهین و همچنین مفهوم و اقسام توهین پرداخته شده است.

بیان مسئله

انسان به عنوان کسی که خداوند به او بزرگواری بخشیده و بر تمام کائنات برتری داده است. وظایف و تکالیفی را دارا می‌باشد که همگی در دارا شدن این حقوق و تکالیف با هم تفاوتی ندارند؛ اما زمانی که در اجتماع حضور می‌یابند در اعمال و اجرای حق در جهت نظم بخشیدن به جامعه و روابط اجتماعی و امور مربوط به آن به لحاظ شرایط و اقتضائات جامعه و طبیعت ذاتی بشر، تمایزاتی از جهات گوناگون پدید می‌آید. در عالم حقوق همه انسانها در برابر قانون یکسان بوده و فرقی بین آنها وجود ندارد. در احکام جزایی

نیز اصل بر تساوی مجازات‌ها است، به این معنا که هر جرم معین مجازات معین و ثابتی دارد و این که چه کسی و با چه خصوصیتی این جرم را مرتکب شده است اهمیتی ندارد اما در استقصای این احکام در فقه جزایی اسلام مواردی وجود دارد که جنسیت مجرم، مجازات جرمی را که انجام داده است تغییر می‌دهد و بنابر زن یا مرد بودن مجرم و یا به اقتضای موقعیت اجتماعی و شغلی فرد برای آن جرم مجازات متفاوتی وضع می‌شود. فرآیند تعیین مجازات مبتنی بر اموری نظیر تناسب جرم و مجازات، تساوی مجازات‌ها و قانونی بودن آن‌ها می‌باشد در حالی که گاهی بین جرم واقع شده و مجازات مجرم تساوی و برابری وجود ندارد و مجازات آن جرم ممکن است برای زن تخفیف و برای مرد تشدید یابد و یا بالعکس؛ این مسئله ممکن است در ظاهر عادلانه به نظر نرسد و ذهن بسیاری از افراد درگیر آن باشد و گفته شود که این امر مخالف اصل برابری افراد است زیرا همه‌ی افراد چه زن و چه مرد در برابر قانون مساوی هستند و این نابرابری از نظر آنان تبعیض ناعادلانه محسوب گردد، این نابرابری‌ها تنها منحصر در اجرای مجازات‌ها نمی‌شود بلکه قانونگذار هم چنین در سن مسئولیت کیفری و زمان آن بین زن و مرد هم تمایز قائل شده است. لذا در این پایان‌نامه سعی بر آن است که با بررسی فقهی و حقوقی جنسیت و موقعیت اجتماعی افراد به تاثیر این دو مقوله بر کیفیت اجرای مجازات‌ها پردازیم که در ابتدا به تبیین تأثیر و نقش جنسیت و موقعیت اجتماعی افراد در تخفیف و تشدید مجازات‌ها می‌پردازیم و سپس به بیان مواردی که تناسب بین جرم و مجازات وجود ندارد پرداخته خواهد شد و هم چنین حق یا ناحق بودن این گونه تبعیض‌ها را مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

پیشینه‌ی پژوهش

جنسیت واقعی انکارناپذیر در نظام آفرینش بوده که افراد انسانی را از همان ابتدای خلقت به دو گروه زن و مرد تقسیم کرده است. در مورد اجرای مجازات زنان و مردان علاوه بر وجود اسناد قرآنی ردّ پای محکم و عمیقی در روایات هم وجود دارد و سنت و سیره رسول اکرم (ص) و حضرت امیر (ع) بر کیفیت مزبور شهادت می‌دهد. این مبحث در کتب فقهی نیز ریشه‌ی دیرینه دارد و از جمله فقهای متقدم که این مطلب را مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند، شیخ طوسی در خلاف، کلینی در کافی، محقق حلّی در کتاب شرائع الاسلام و شهید ثانی در کتاب مسالک الأفهام و از فقهای عصر حاضر به صاحب جواهر در کتاب جواهر الکلام و حضرت امام در تحریر الوسیله می‌توان اشاره نمود. همچنین کتب حقوقی و مقالات متعددی نیز در این زمینه نوشته شده است که به بحث جنسیت در اجرای مجازات زن و مرد پرداخته‌اند؛ از جمله کتاب‌های حقوقی، جهانگیری (۱۳۸۵) به بررسی تمایزهای فقهی زن و مرد پرداخته و مفصلاً □ مجازات زن و مرد را تبیین نموده

است. بستان نجفی (۱۳۸۸) که به موضوع اسلام و تفاوت‌های جنسیتی در نهادهای اجتماعی پرداخته و آن را کاملاً شرح و بسط داده است. مرعشی (۱۳۷۳) دیدگاه‌های نو در حقوق کیفری اسلام را در یک کتاب منتشر کرده است. پایان‌نامه‌ای هم در این مورد از ناظمی (۱۳۸۹) در زمینه‌ی بررسی تطبیقی احکام جزایی متمایز زن و مرد و فلسفه آن‌ها در مذاهب خمسّه تدوین گردیده است. از جمله مقالاتی هم که در این مورد می‌توان به آن‌ها اشاره نمود؛ یزدیان جعفری (۱۳۸۸) نقش جنسیت در مجازات مجرم را در پژوهش خود مورد بررسی قرار داده است. در این پژوهش‌ها هر کدام از جوانبی مسئله جنسیت را بررسی کرده‌اند؛ اما در تحقیق حاضر تلاش بر آن است که علاوه بر شرح مفصل تأثیر جنسیت بر اجرای مجازات‌ها به نقش و تأثیر مشاغل مهم و موقعیت اجتماعی افراد در تعیین مجازات‌ها نیز پرداخته شود.

اهداف پژوهش:

- ۱- بررسی تأثیر جنسیت بر کیفیت اجرای مجازات‌ها
- ۲- تبیین جایگاه موقعیت اجتماعی و شغلی افراد بر اجرای مجازات‌ها.
- ۳- تبیین موارد تخفیف و تشدید مجازات‌ها

اهمیت پژوهش:

اهمیت این پژوهش را می‌توان در چند مورد خلاصه نمود؛ در گام اول این تحقیق در پاسخ به شبهاتی است که در ذهن افراد در زمینه‌ی تمایزات زن و مرد در اجرای مجازات‌ها پیش می‌آید و گاهی اوقات نیز از آن به عنوان حربه‌ای برای به چالش کشاندن قوانین اسلام بر می‌آیند و آن را دلیلی برای غیرمنطقی و عادلانه نبودن اسلام به همگان معرفی می‌کنند و گام بعدی این است که به بررسی حقوق کیفری اسلام به عنوان یک نظام حقوقی و نکات ریزی که در آن وجود دارد پرداخته خواهد شد و هم چنین فهم این که هدف شارع مقدس در تفکیک مجازات‌های زن و مرد چه امری بوده است بیان می‌شود. علاوه بر این موارد نشان دادن نقش مشاغل مهم و موقعیت‌های خاص افراد در تعیین مجازات آن‌ها از دیگر ارزش‌های این تحقیق می‌باشد.

پرسش‌های پژوهش:

- ۱- آیا جنسیت در تخفیف و تشدید مجازات افراد مؤثر است؟
- ۲- موقعیت اجتماعی و شغلی در کیفیت اجرای مجازات‌ها از چه جایگاهی برخوردار است؟
- ۳- آیا وجود تبعیض در اجرای مجازات زنان و مردان عادلانه است یا خیر؟

روش پژوهش:

روش تحقیق در این پایان‌نامه توصیفی تحلیلی - و بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای و همچنین استفاده از منابع اینترنتی انجام گرفته است.

فصل اول

مبحث اول - جنسیت

گفتار اول - مفهوم جنسیت

جنسیت یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که افراد از بدو تولد خود با آن مواجه می‌شوند و سبب پیدایش دو جنس زن و مرد و به تبع آن باعث ایجاد حقوق و تکالیف متفاوت بین آنان می‌شود. برای تبیین دقیق مفهوم «جنسیت» ابتدا لازم است معنای لغوی و اصطلاحی آن مورد بررسی قرار بگیرد.

الف - معنای لغوی جنسیت

اهل لغت می‌گویند: جنس «شکل بفتح، شبیه و بکسر نظیر در حسن است.» (قرشی، ۱۴۱۲ هـ.ق، ج ۴، ص ۶۵) بعضی دیگر گفته‌اند: «شکل مشابهت در هیئت و صورت است. ند، مشابهت در جنسیت و شبه مشابهت در کیفیت است.» (همان)

ب - معنای اصطلاحی جنسیت

فقها برای جنسیت تعریف اصطلاحی خاصی بیان نکرده‌اند. از نظر آنان جنسیت همان معنای نر یا ماده بودن است و تعریف دیگری در باب جنسیت در کتب فقهی دیده نمی‌شود؛ و فقط مطالبی را در باب ((ماهیت جنسیت)) و همچنین تجانس «هم جنس بودن» و «تغییر جنسیت» بیان کرده‌اند. (عبدالرحمان، بی تا، ج ۳، ص ۱۹۷) شاید بدیهی بودن مفهوم جنسیت فقها را از ارائه‌ی تعریف اصطلاحی از جنسیت و بحث در باب مفهوم آن باز داشته است.

حقوقدانان نیز به مانند فقها تعریف اصطلاحی از جنسیت بیان نکرده‌اند و تنها آن را به عنوان یکی از شرایط اساسی صحت نکاح ذکر کرده‌اند. (امامی، ۱۳۸۴، ج ۴، ص ۲۷۷)

جنسیت به عنوان یک موضوع مبتلا به در علوم دیگر هم مورد بررسی قرار گرفته و تعاریفی نیز از آن ارائه شده است؛ از جمله جامعه‌شناسان و روانشناسان که در علم روانشناسی و جامعه‌شناسی به صورت مفصل به بحث جنسیت پرداخته‌اند.

برخی از جامعه‌شناسان جنسیت را اینگونه تعریف کرده‌اند: «جنسیت شامل رفتارها، نقش‌های اجتماعی و اندیشه‌های اجتماعی می‌باشد که فرهنگ حاکم بر هر جامعه به عهده‌ی دوجنس زن و مرد می‌گذارد.» (نرسیسیانس، ۱۳۸۴، ص ۲۱) در ارتباط با نقش‌های جنسیتی افکار قالبی در مورد هر دو جنس در جامعه مشاهده می‌شود که دامنه‌ی انتظارات را از هر دو جنس تعیین می‌کند؛ واژه‌ی جنسیت یک مفهوم اجتماعی است و با واژه‌ی جنس که معمولاً برای بیان همان موضوع ولی از دیدگاه زیست‌شناسی به کار می‌رود متفاوت است. (همان، ص ۲۲)

گفتار دوم - اقسام جنسیت

فقها در یک تقسیم‌بندی کلی در مورد جنسیت که در منابع فقهی آمده است بیان کرده‌اند که هر انسانی در واقع از نظر جنسیت مرد یا زن می‌باشد؛ اما گاهی به دلایلی از قبیل مشکلات ژنتیک و عوامل دیگر عنوان جنسیت فرد مشخص نیست به عبارتی نه می‌توان او را زن و نه مرد محسوب کرد؛ بلکه محل اجتماع هر دو عنوان است این افراد را خنثی^۱ می‌نامند که خود نیز شامل دو قسم خنثای مشکل و خنثای غیرمشکلی شوند. (سید محمود هاشمی شاهرودی، ۱۴۲۶ ه.ق، ج ۲، ص ۵۵۲) جنسیت خنثای مشکل به دلیل عدم وجود علائم شرعی در وی که بتوان به یکی از دوجنس زن و مرد ملحق کرد معلوم نیست. به همین دلیل احکام ذکر شده در فقه درباره‌ی او مبتنی بر احتیاط است. برخلاف خنثای غیرمشکل که جنسیت وی به دلیل وجود علائم شرعی، شناخته شده است و در نتیجه به یکی از دو جنس مرد و زن ملحق می‌گردد. اگر جنسیت وی مرد باشد از حقوق و تکالیف مربوط به مردان برخوردار خواهد شد و اگر زن باشد از امتیازهای مختص به زنان بهره‌مند می‌گردد. (همان، ج ۲، ص ۵۵۳) تغییر جنسیت در خنثای مشکل اگر احتمال داشته باشد که با عمل جراحی از دو جنس بودن خارج می‌گردد واجب است؛ مشروط بر این که این امر منجر به ارتکاب عمل حرامی مثل لمس عورت و... نگردد. زیرا تغییر جنسیت برای مشخص کردن جنس حقیقی این افراد لازم است؛ تا تکلیف آن‌ها در امور مربوط به اعمال و وظایف شرعی خود نظیر محرمیت، ازدواج، ارث، نماز و... روشن گردد. (لنکرانی، بی‌تا، ج ۱،

۱- اشخاصی که آلت تناسلی مرد و زن، هر دو را دارند؛ در فقه از چنین کسی به خنثی تعبیر شده است.

صص ۱۴۱ و ۱۴۰) امروزه با پیشرفت علم پزشکی تغییر جنسیت در علم پزشکی نیز امری پذیرفته شده است. فردی که اختلالات جنسیتی در خود مشاهده کند و اختلال وی توسط دو روانپزشک نیز مورد تأیید قرار بگیرد می‌تواند با مراجعه به دادگاه خانواده و اعلام درخواست برای تغییر جنسیت و تأیید اختلال جنسی وی توسط پزشکان پزشکی قانونی و در نهایت مراجعه به مراکز بیمارستانی که عمل‌های جراحی تغییر جنسیت را انجام می‌دهند می‌تواند با عمل جراحی، تغییر جنسیت قانونی را انجام دهد و جنسیت جدید مرد یا زن را بیابد. و از آن زمان به بعد از حقوق مربوط به جنسیت جدید برخوردار گردد. (بقایبی، ۱۳۹۵، ص ۳)

مبحث دوم - موقعیت اجتماعی

گفتار اول - مفهوم موقعیت اجتماعی

الف - معنای لغوی موقعیت اجتماعی

«موقعیت اجتماعی» از دو کلمه‌ی موقعیت از ریشه «وقع» به معنای جایگاه، محل، زمان مناسب می‌باشد و کلمه «اجتماعی» منسوب به اجتماع بر وزن افتعال به معنی همگانی، عمومی می‌باشد. (لغت نامه دهخدا) بنابراین اصطلاح موقعیت اجتماعی یعنی مقام و ارزشی که شخص در جامعه دارد.

ب - معنای اصطلاحی موقعیت اجتماعی

موقعیت اجتماعی، «مقام و موضعی است که یک فرد در یک جامعه و در زمانی معین اشغال می‌کند.» (بیرو، ۱۳۸۰، ص ۳۷۱) موقعیت اجتماعی یکی از موضوعات و محورهای مورد توجه در ارزیابی پایگاه اجتماعی است. بعضی دیگر گفته اند: «موقعیت اجتماعی عبارت است از اعطای مقامی در سلسله مراتب کیفی کل جامعه به هر فرد به استناد مجموع ارزیابی‌ها از هر یک از پایگاه‌هایی که احراز کرده و پاداش‌هایی که از هر یک از آن‌ها عایدش شده است.» (کوزر، ۱۳۹۳، ص ۴۵). مفهوم موقعیت اجتماعی در محاوره با پایگاه اجتماعی مطابق است، اما مبهم‌تر از مفهوم پایگاه اجتماعی می‌باشد؛ اگرچه در این واژه شرایط زمانی و مکانی و وجود همزمان نظام‌های گوناگون سازمان بندی در یک جامعه که موجب می‌شود هر کس بتواند در یک زمان چند پایگاه داشته باشد، مورد تصریح قرار نمی‌گیرد. در وضع اجتماعی بیشتر شرایط عینی مد نظر است،